

З новель Людвіка Якобовського.^{*)}

І. І Сотона засьміяв ся..

Важко вдарила, падучи, Сотону по голові повна, соковита помаранча. Він прокинувся зі сну, глянув люто в гору, де віти помаранчевих дерев помалу наближалися до широких корон пальм, і позіхаючи встав. Незамітно дрожало ясне повітря і лагідна теплота перепливала ніжними хвилями. Золоте сонце блистіло крізь вузкі пліші широкого листяного даху і обсидало його темнокучеряве волосся блискучими світлами і рухливими тінями. По його блідім, вузкім лиці перемигнуло отсе кілька промінів; тепер блиснули в соняшнім світлі його чорні очі та зажмурилися летом блискавки знов — і потім він ступав по м'якому мосі помалу, не зважаючи, що босі ноги встрягають іноді в холодну папороть і топчуть по дрібних синіх дзвіночках римщини.

^{*)} Людвік Якобовський, редактор берлінської „Die Gesellschaft“, молодий ще чоловік, ледви 30-літний, але в німецькій літературі здобув собі уже ім'я своїми поезіями, новелями, повістями і театральними творами. Професор львівського університету Ришард Марія Вернер висказався в „Internationale Literaturberichte“ (1896 ч. 16) з великими похвалами про талант і твори Якобовського. Ми подаємо із його сегорічного збірника „Der Satan lachte und andere Geschichten“ дві новелі в перекладі.

Вкінці він вийшов на райську поляну, де все з полудня відпочивав архангел Михаїл. Тут розстеляв ся широкий простір з незаними червоними, жовтими та синіми цвітими і золотим потоком лив ся на них веселий блиск соняшного світла. В горі синіло небо безхмарне та тихе і німо стояли великанські пальми по боках та спиняли вітер, що задумував сильним подувом здмухнути геть дивні пахощі. Далеко поза тим блистіли срібlistі води рік Гіона і Фрата долиною райського города, а їх загідне шемране брніло серед тиші так тихо, що лише чутке ухо могло его уловити.

Чорні, блискучі очі Сотони шукаючи перебігали довгий ряд простих як свічка пальм. Вкінці він постеріг при нї могучої тїнистої пальми струнку постать, котрої блискуча білість ясно відбивала від темнозелених ліній дерева.

Тоді Сотона здивував ся.

Помалу ступали его ноги дальше. Ще низше хилила ся папороть під его стопами.

Безконечне здивоване снувало ся тепер по его лиці. Перед ним стояв незнайомий твір, стрункий та високий, лише трохи менший від нього. В нього були сині очі, а по широкім чолі спливала золотиста повінь ясених кучерів.

То був Адам, котрого Господь сотворив тоді, як Сотона спав.

Погляд у нього був спокійний і чоло его було чисте. Він здивував ся на вид могучої постати Сотони і палкого погляду огнистих чорних очей, але Господь поблагословив его серце спокоєм та миролюбем, а боязнь не жила в его грудях.

— Хто ти? — запитав Сотона з висока.

— Твір Божий!

На чолі Сотони явила ся недобра морщина.

— Аа!...

Так Бог виконав свою обітницю!

Сотона був доси паном раю, але чув дивну розкіш, коли міг все руйнувати, і він нївечив те, що зробили пильні руки ангелів. Вони повели ріку Гіон через рай: він загатив її величезною скелею. Вони викохали величаві

низові гірські пальми: его рука поломила їх як дрібні галузки. Вони веліли пардови та тигрови йти до водопою обіч себе миролюбно: але Сотона надрочив їх одно на другого своїми ударами, так що кров потекла на сині цвітї землі.

Тоді архангел Михаїл станув перед престолом Всевишнього, щоб упросити у Нього Божої помочи проти напастника. Станув і Сотона перед престолом Бога та лише згідно скопив горішню губу, коли Бог прорік:

— Дайте єму спокій! Жадна рука в небі не підніметься проти нього. Але з пороку я виведу твір, що від тепер буде паном землі і буде слухати мене одного...

Все ще спочивав здивований погляд Адамовий на блідих чертах Сотони.

— Чого ти тут шукаєш? — дзвеніло остро питанє Сотони.

— Бога.

Слово звучало спокійно; его погляд був великий і тихий.

— Тут моя держава!

— Тут держава Бога! Ти не Бог, навіть не такий як архангел Михаїл. У тебе недобра морщина на чолі, а погляд очий твоїх злий.

В глибоко запалих очних ямах Сотони жеврів зрадливий огонь. Він відчував, що з того твору говорить Божий дух, а в подібї его лежить сила Безконечного. Він схопив за пень, що при нїм стояв Адам, але коли хотів его одним замахом вирвати, Адам поклав лагідно свою лівцю на зеленіючу кору і дерево стояло непорушно.

Тоді Сотона поблід.

Він пізнав тепер, що не є вже паном землі і раю, бо дерева не хилили ся більш на его знак.

Тоді обернув ся він одним викрутом і побіг як затревожена зьвірина по мураві, так що ледви схиляли ся трави.

Адам глядів за ним, поки висока постать зникла за великим, темнозеленим чагірником.

Не замітив уже, як Сотона кинув ся в росисту мураву і тяжко хвилюючі груди старав ся придусити кудакми.

Коли отсе перейшли попри нього спокійні кроки. Сотона підвів голову і побачив, як архангел Михаїл проходив мимо.

— Гей! — покрикнув до нього Сотона.

Спокійно оглянув ся сьвятий Михаїл. Чого хоче від нього Сотона? Чи-ж вони не смертельні вороги від початку сьвіта? Тепер заглянувши ему глибоко в очи, які здавало ся жевріли лиховістним огнем, Михаїл пізнав, що Сотона стрітив ся з Адамом.

— Ти бачив его? — питав він і встидав ся, що в глибині серця почув з того таємну радість.

Віддих Сотони був як огонь.

— Твоїй державі кінець, Сотоно. Ні одна соломинка не покорить ся тобі і ні одна крапля роси, як що веліти-меш. Паном землі тепер Адам, а Адам — Божий слуга.

— Він умре, як умирає билинка трави і згине як крапля дощу! — глузував Сотона і підніс голову. — З землі повстав Адам, і земля призначенем его!

— Так! — відповів Михаїл лагідно, — але ще сьогодні сотворить ему Господь жінку і так рід Адамовий стане рости і множитись по всі віки.

— Жінку?

Немов крик, так звучало питанє Сотони. Відтак голова его запала в траву, а его очи бігали блукаючи в горачім соняшнім повітрі.

Архангел дивив ся на нього і дивував ся. Потім похитав головою і відійшов...

Знову лежав над раєм вічний блиск сонця і знову йшов Сотона через пальми на поляну.

Дивно.

Не було вже так тихо, як звичайно.

Шепіт ходив по билинах і корчах, трави щелестіли і листе тріпало ся, всі корони пронизував якийсь дивний шум, а райські ріки котили свої хвилі у-двоє так бистро і у-двоє так гамірно.

Великі пестрі мотилі літали парами понад синіми та червоними квітками, між папоротями сновигали дрібні черв'ячки і хапали ся спіймати один одного, а високо в верховіттю дерев сыпвали пари соловіїв ніжну пісню.

Студоване око Сотони бачило, як иноді крізь ясні прогалини пальмових гайків перешелеснуть серни, слідом за ними то скачуть то брикають інші, а в ряди-годи тужливий крик оленя дзвенить, прорізаючи непорушне соняшне повітря.

Втім він зупинився. Перед ним стояв гиллястий гущавник і закривав его; а перед не дуже густим корчем лежали дві постаті в траві і вдивлялися одне в одного з радісним поривом. Адамові русе волосся спочивало на лоні Еви, її права рука недбало лежала в траві, а ліва гладила волосся чоловіка.

Бадиля напороти вона встромила між зуби, так що велике широке листе лежало холодне на її повній білій груді, а її очі блукали блаженно втомлені у повітрі.

Тепер почув Сотона, як вона сказала:

— Принеси мені води напийся.

І одним рухом Адам підскочив. Він поспішив до ріки і приніс їй студеної води у видовбанім корені. Помалу пила вона і не зважала, яким блискучим зором слідив Адам за рухами її молодого, стрункого тіла.

— Онтам високо овочі. Принеси мені! — звучав знов її втомлений голос і Сотона бачив у-друге, як Адам із трудом виліз на дерево і скидав жменею великі яблука, щоб їх опісля позбирати і покірно зложити в її руки.

Вона вкусила яблуко і кинула геть.

— Не хочу! — сказала і задерла хорошу головку, так що чорне волосся скотилося на білі плечі.

— Тут так колють трави, а сонце так пече! — звучав на ново її м'який голос, а Адам підняв ся знов і побіг далеко геть аж на край поляни, щоби під тінистою пальмою з листем як вієрі приладити їй постіль.

Обіруч микав він колючі трави, з твердої землі видирав грубе коріне, а піт котив ся по упрілім, а проте веселім лиці.

Безпорушно лежала Ева і вдивлялася лїниво вперед себе.

Тоді Сотона відхилив трошки корчі і з темно-зеленого листя визирнуло его бліде, понуре обличчя. Тепер знечевя побачила его Ева і її зір немов прикований завис на его

огнистих очах. Вона піднесла трошки голову і тепер Сотона незначно кивнув до неї.

Вона почервоніла і випустила папороть із уст.

Тоді вирвав Сотона рожу з корча і поніс її до уст. Відтак кинув рожу до неї, так що впала їй на ліву грудь, і з кармазиновим лицем понесла вона рожу і собі до уст.

— Ти звідки взяла рожу? — питав Адам, прийшовши зі своєї роботи задиханий.

— Вітер приніс мені! — відрекла і вся почервоніла.

— І він тобі прихильний! — усміхався Адам. Він ще не знав, що то брехня, і що Ева отсе сказала першу брехню.

— Так! — відповіла.

— Чи тепер перейдеш туди? Там така м'яка постіль і лагідна тінь для прохолоди.

— Ні! — відмовила вона, — я лишуся тут. Ходи, ляж при мені і засни. Повітре душе. А ти втомився!

І Адам присів до неї в траву і знов сховав голову на її грудях. А вона милувала його тепер обіруч лагідно та ненастанно і зі щасливим обличчям він заснув. Тоді вона підвела голову і бистро заглянула в гушавник. По-над головою сонного стріляли її погляди до Сотони, а від нього до неї — і роздалися тихі слова:

— Отже завтра під деревом знання! — шептав Сотона.

Ева всміхнулася і потакнула.

Тоді випростувався Сотона високо. Їго очі світілись, а губи бурмотали:

— Коли жінчина моя, — то й земля моя!

І Сотона засміявся...

II. Парфума.

...Отсей лист пишу без надписи.

„Люба Тересо“ не має в теперішнім моїм настрою змісту, а „Ласкава Панї“ видасться мені по пережитих остатніх місяцях ще більшою нісенітницею.

Як-би я не був тебе злучайно вчора побачив у театральній ложі, то й не писав-би до тебе. Але як побачив

твое-дрібне біле личенько, оточене повіню чорних кучерів, те саме личенько, яке я так часто держав у руках, — не годен був далі держатись остерінь. По першій дії ти ввійшла, а коли йшла крізь товпу народу, ми стояли одну хвилю напроти себе, око против ока, ненависть проти ненависти. Відтак твоя повозка проторохтіла обіч, немов усього один раз ударили копитами пирскаючі коні, а я все ще стояв там — з капелюхом на голові.

Неправда-ж — ти здвигнеш на те плечима? Хоч я бив тебе мов безумний... то повинен був здійняти бриля. Так був би поступив собі кавалєр!

Отсе то й є! Дятого я бив тебе. Вперше і в останнє. Я — плебей! Чи зрозумієш ти мене, дятого?

Все я питав себе, що спонукало тебе притиснути одного дня свою головку до моїх грудей? Що привело мене, аби я бажав собі затримати тебе? Так отже, найгіднійша любови, маленька пані, найгордїйша головка, яка коли украшала аристократичну шию, найніжнійша рука, яка коли лежала в моїх великих, широких пальцях... нема в мене доволі слів, аби сказати тобі, чим ти була для мене. І дятого окружала тебе моя ніжність як чарп, з котрих ти не могла видобутись, хоч би втікла була на кінець світа, бо все було повне моєї любови, а ти в моїй мовчаливій власті.

Ти се знала, Тересо, і проте допустила, щоб я бив тебе?

Так, Тересо, ти завинила!

Знаєш, звідки я родом. З познаньського закутка, де мій батько був шинкарем, позаментарем, кравцем, торговельником поживи, шкір та коней, все в одній особі. І все задля вічно недужої жінки і девятьох хлопців: один другого біснотатїйший та химернїйший, один другого голоднїйший та більше простацький. В Америці загирило ся трьох, четвертий повісив ся, пятий — у війську провинив ся проти свого лейтнанта і вмер у казематах торунської кріпости, три иньші мужиками, а ось я — девятий.

Я мав щастє. Школа була для мене лише забавкою. Дятого я отримав свободну науку в висній реальній школі. Я був перший. У кождїй класї. Лиш моє поведєне не було

ніколи „звсім добре“, що найбільше „вдоволяюче“. Гра-
ючись поздавав я всі іспити. І як тебе пізнав у Берліні,
— се було в театрі, ти мала на собі темночервону сукню
— то був уже славним інженером. Але я мав мало оглади.

Та сего вчить ся чоловік скоро. Швидко я їв риби
вилками, ніколи більше не розрізував картофель ножем, не
прикладав сервети до губ і вчив ся обходити ся без дов-
бачок до зубів.

Те все я розумів, ще заки ввели мене на твій сальон.

Тепер настали тиждні...

Тересо, знаєш ти їх? Чи тямш іще про них?

Коли я тебе ненавидіти-му колись як свого найлю-
тійшого ворога, то сама згадка про ті часи зм'ягчить мене
як недужого і ослабить як дитину. І усміх тревати буде
в мені і світло сияти надо мною, а моя вічна подяка при-
в'яжеть ся тобі до ніг, поки годні будуть ходити, або поки
моє серце не перестане бити ся.

Ти, баронесса фон Вернер, і я, син мельциньського
торговельника шкір!

Та проте ми не чули сеї різниці, бо наші уха були
чуткі лише на одну мелодию нашої любови.

Але одного дня... Дивно, як я ніколи не завважав
того. Я-ж усе з ніжною радістю постерігав, які ніжні пар-
фуми в твоїх сальонах виливали свої мовчаливі хвилі, як
пахло твоє темне волосє, а я ввесь у роскоші, в запахах
та в одурі схиляв ся на твої рамена.

Тому шість тижнів, тямш іще певно, ти хотіла огля-
нути величезну галю машин, в котрій були збудовані мої
нові льокомотиви і дінамо-машини. З гордістю я похочав
по тій салі, бо кожда лінія була ділом моїх рук, і кожда
частинка заліза покїрна моїй волі. І як ти з обома прия-
тельками хотіла, щоб вас проводити по салі виробів з зе-
ліза, а я „допустив ся“ того, що в синім кабаті опрова-
джував аристократок... то не прочував, що твоя холодна
здержаність відповідає твоїй натурі, але залюблений чув
я лише ту важну роль, яку грала моя любка перед сві-
том у тій галі серед лоскоту машин на очах п'ятнадцятер
робітників. Часто спочивав мій погляд на твоїй головці,
часто він пробігав по ніжній кістці, коли твоя рука не

значно підбирала хорошу прогулькову сукню, а хоч дуже прикро діяло мене, що ти не відповіла ні на один мій погляд, то проте я признавав тобі справедливість. Наша таємниця спонукувала тебе до здержаности! І я годив ся з тим. І проводив вас далі. І говорив далі. Зовсім до річи, цілком спокійно, навіть учено. Лиш иноді, коли робітники з пошаною вступали ся на бік і поздоровляли мене, коли що п'ять мінут один-другий інженер засягав у мене поради, був я в глибині душі щасливий. Бо й ти бачила се. І я був би найрадше взяв тебе за руку, ще раднійше пригорнув до грудей і сказав: „Люба, те все моє, то моє діло. А однак, як ти захочеш, сю одробину життя і праці положу тобі на лоно і за те хочу лише, щоб ти гладила ніжно мені волосся“.

Я мусів бути сліпим, бо аж тепер побачив, що ти тримаєш хустку перед носом і тепер почув твій фіялковий запах. Запитав тебе — обі княгині лишили ся трохи за нами — чи тобі не добре? А твоя відповідь?

— Ні, але та маса людей! То так прикро заносить! То був початок, Тересо!

Я ожидав одного малого, любого слова: „ой, ти!“ або „мій любий!...“ Але слово не вийшло, а я зажурений чув, як ти також і в тій хвилі грала свою ролю дальше. Але ти права, сказав я собі знов. Тисячі очей гляділи на нас. Так хоч одно слово для моїх робітників, моїх вірних і чесних помічників, без яких я був нічим і не міг нічого вдіяти! Але і те слово не вийшло.

— Прошу, промов до котрого з робітників! — благав я, підчас коли гуркіт і стукіт машин шумів довкола нас.

— Не можу. Той запах зі всіх тих людей! — Се була твоя відповідь.

Се вже все.

Я дивив ся на тебе і ти на мене також.

Иноді заглянемо в очі чоловікови, що цілі роки був нам любимцем і довірником. І той погляд дивує і відчужує нас. Так як-би я та він нечаяно дістали пньші очі і неждано подивили ся иньшим поглядом. Не пізнаємо себе більше, хоч знаємо ся докладно. Бачимо, що той другий цілими роками таїв щось, що аж тепер відслонила одна

хвиля. Мигом блискавки чуємо в тім другім чужий і зимний елемент.

Таке сподіялось і в тій хвилі.

І коли тепер обі княгині приступили ближше, сказала одна, тота струнка, білява, котрої ти не могла ніколи стерпіти:

— Аж тепер я навчила ся подивляти працю!

— Чи позволите мені поцілувати з вдячності вашу руку? — відповів я на се і з одушевленням взяв її руку.

Вона зізволила усміхаючись. Ти придивляла ся тому насмішкувато, а я закликав:

— Ласкава баронесса чує тільки людський запах там, де ви подивляєте працю.

— Я не годна того ніяк знести! — відповіла ти на се.

Така відповідь була дитинна, нечемна, ні, щось більше — вона була мерзка.

Але який-же спір не потахне перед мягкими жіночими руками! Один поцілуй жіночих губок нівечить найтерпкіші слова, які ті уста промовили, а довгий погляд здобуває більше прощення, ніж того вимагають лихі слова.

Для того вже на другий день було знов усе гаразд.

Але перед самою розлукою ти зачала ще раз. Ти й не винна тому. Ти, — треба раз то сказати — естетична натура: про злий запах не годна стерпіти і найліпшого чоловіка. Нераз в товариствах заінтересував тебе мужчина, але опісля наступило ненавистне порушенє плеча, негарний рух хусткою до носа, зла парфума... о, цілий десяток таких річий сказала ти мені в роздразненю до очий. Ти хотіла себе боронити і замість оборони допустила ся в одній хвилі десяткох нових проступків.

Прощаючись я поцілував тебе як звичайно. Але в ту-ж хвилю я зненавидів тебе і всю твою натуру.

Слова твої западали мені в душу як каплі жаріючої руди. Я зачав давати на себе позір. Шість разів здирав я з себе краватку, заки завязав її до ладу. Ставав перед

зеркалом і рознімав губи, щоби оглянути свої зуби. Ставав перед склепом з парфумами і оглядав виложені в вікні річч. Ящичок з предметами зі слонової кости займив мою увагу. Глянувши пильнійше, я начислив у нїм одинацять предметів, що всі мали вживатись до чищення нігтів. Одинацять предметів за 44 марки для десятих нігтів!

Але я не стратив розуму. 44 марки ледви заробляв за цілий тиждень найзручнійший старший робітник у фабриці машин моїх шефів! І з тих 44 марок жили чоловік, жінка та діти, дітий троє, може шестеро. І ще задоволені! І ще дякували Богу за хліб насущний!

І в одну мить я відвернув ся.

То була перша година з полудня.

Вечір о 6-ій годині була готова остатня машина у великій галі. На 8-му годину заповіли шефи в мою честь великий бенкет. Я мав лише від пів до 7-ої до пів до 8-ої години часу, щоб вирвати ся до тебе. Просто з галі приходив я, бо й кому-ж иньшому мав я зложити до ніг моє сьвято, мою радість, мою гордість, як не тобі першій!

По що я повторяю тобі те, що стало ся в тих кількох хвилях!

Я прийшов зпосеред праці та поту машин до тебе. І коли я тебе, у своїй сірій блюзі, пригортав до грудей і хотів сказати, що тепер я управитель найбільшої фабрики машин у Німеччині, що від тепер мій дохід доволі великий, аби міг мою розпещену малу даму ввести в бажаний малий замок,... ти затисла обі руки проти моїх грудей, тоді як я обнімав твій стан, і задерла назад голову так далеко, що я бачив білий підбородок і...

Той фізичний перестрах у твоїх очах!

...Не забуду его ніколи!

Що стало ся далі, не знаю.

Але без памяти мусів я бути, бо лише в безпам'ятті міг я бити жінчину.

І ще свою жінчину бити!

Тебе, Тересо! — — —

Так, тепер моя сповідь скінчила ся.

На тебе я не гніваю ся, бо ти не могла інакше чути, ніж чула.

Але не відмов права і мені чути, як можу.

Лиш те, що я бив тебе, лежить мені важко на серці і наповняє жалем. Для того прости мене!

А все таки, як пригадаю ту хвилю, здасть ся мені, немов плебей у мені посмирив аристократичну істоту в тобі, ту істоту, котру з глибини душі ненавидить і з негасимою тугою любить.

Будь задоволена сими остатніми словами!

З німецького переклав В. Р.

